

Раймунд Фрідріх Кайндль

видавництво

Раймунд Фрідріх Кайндль

розвідки з нагоди 150-ліття
від дня народження

ВИДАВНИЦТВО

15

РАЙМУНД ФРІДРІХ КАЙНДЛЬ

Розвідки з нагоди 150-ліття від
дня народження

Чернівці
2016

УДК 39 (477.085) (092)
ББК 63.3-7
Р 18

РАЙМУНД ФРІДРІХ КАЙНДЛЬ. Розвідки з нагоди 150-ліття від дня народження / упорядкування Сергія Осачука та Олександра Добржанського; за ред. Сергія Осачука. – Чернівці : Книги – XXI, 2016. – 224 с.

ISBN 978-617-614-157-0

Збірка історичних розвідок та спроба наукового осмислення багатой дослідницької спадщини визначного європейського вченого – Раймунда Фрідріха Кайндля. Автори із Чернівців, Відня, Інсбрука, Граца та Аугсбурга представляють та критично інтерпретують внесок Р. Ф. Кайндля у вивчення історії, етнографії та археології Буковини.

ББК 63.3-7

© Фотоматеріал з Архіву університету м. Грац (Австрія) /
Фонд Р. Ф. Кайндля

Надруковано за фінансової підтримки Bukowina-Institut Augsburg

© Сергій Осачук, 2016, *вступне слово*
© Олександр Масан, 2016
© Олександр Добржанський, 2016
© Курт Шарп, 2016
© Александер Пінвінклер, 2016
© Михайло Чучко, 2016
© Вікторія Грябан, 2016
© Микола Ільків, 2016
© Іван Сандуляк, 2016
© Луціан Гаєр, 2016
© Наталія Масіян, 2016
© Роман Сабадаш, 2016, *обкладинка*

Вступне слово

Після десятиліть забуття та несправделивих звинувачень ім'я Раймунда Фрідріха Кайндля повернулося до чернівчан на початку 90-х рр. минулого століття одночасно із такими прізвищами, як Михайло Грушевський та Дмитро Дорошенко. Із двома останніми було пов'язано нове пізнання та повернення вкраденої російсько-більшовицьким режимом української історії, а з іменем Кайндля поєднувалося повернення перекрученої радянськими істориками багатогранної історії міста Чернівці та Буковини. Виявилось, що у приватних архівах науковців міста зберігалися рукописні переклади праць Кайндля, які через брак знання німецької мови користувалися попитом у дослідників. Здобута свобода України від Москви ознаменувалася свободою доступу до закритих спецфондів і книгозбірень в архівах та бібліотеках Чернівців, можливістю доступу до широких історичних джерел по всьому світу. Ренесанс історичного краєзнавства у Чернівцях відбувався під іменем Раймунда Фрідріха Кайндля.

Життєвий шлях та багатий науковий спадок Кайндля захоплює та надихає. Представлені у фондах Державного архіву Чернівецької області його студентські роботи демонструють академічне сумління та його широкий науковий кругозір вже у молоді роки. Його становлення в останній чверті XIX ст. збігається з динамічними процесами суспільної мобілізації та модернізації Чернівців, молодий учений, педагог, допитливий краєзнавець не стояв осторонь громадського життя. Він був активним учасником багатьох громадських об'єднань, товариств та спілок. Найбільше прислужившись німецькій громаді Буковини, протягом понад десятиліття він розбудовував Товариство християнських німців, очолював його, став засновником Німецького дому в Чернівцях і був ініціатором спорудження пам'ятника

Ф. Шіллеру перед Чернівецьким театром. При цьому 1914 року здобув високе визнання Наукового товариства імені Шевченка у Львові за українські студії.

У повоєнній Західній Європі ХХ ст. під іменем чернівецького вченого Кайндля було створено громадські об'єднання буковинців, які опинилися далеко від рідного краю. А заснований 1988 року в м. Аугсбург (ФРН) Буковина-інститут і надалі ніс ім'я визнаного дослідника й видавав періодичний журнал із назвою «Кайндль-архів». Кілька років тому спадкоємці вченого передали його особистий архів до фондів університетського архіву м. Грац, який неймовірно розширює джерельну базу для дослідження спадщини вченого. Численні фото, опубліковані в цій книзі, походять із приватного архіву Р. Ф. Кайндля.

Вивчення багатого наукового доробку Раймунда Фрідріха Кайндля у Чернівцях за минулі роки має вже велику традицію: було проведено 8 наукових конференцій «Кайндлівські читання», на будинку, де народився вчений, встановлено пам'ятну дошку, а у центральному корпусі Чернівецького університету його ім'я як ректора університету викарбовано золотими літерами. Та найважливіше – його праці з історії міста Чернівці, Буковини, дослідження про гуцулів перекладено та заново видано українською мовою.

На нещодавньому вечорі пам'яті Р. Ф. Кайндля у муніципальній бібліотеці Олександр Масан сказав: «Якби більше українців мало стільки прихильності до своєї нації, скільки її було до українців у Кайндля, якби більше мали таку дослідницьку чесність, незаангажованість, відданість, відповідальність, то, напевно, не траплялося б з нами стільки історико-політичних халеп».

Цю ювілейну книгу, присвячену 150-літтю від дня народження Раймунда Фрідріха Кайндля, не можна було не підготувати та не надрукувати. Увага до життя та наукової спадщини цієї багатогранної особистості є мінімальним виявом визнання та пам'яті сучасних поколінь про визначного сина Чернівців.

Сергій Осачук,
кандидат історичних наук,
Почесний консул Австрії у Чернівцях

J. R. Kaindl

Раймунд Кайндль на курганном могильнике в околицях Глибоки, серпень 1893 р.

Археологічні студії Р. Ф. Кайндля

Починаючи з епохи античності й середньовіччя простежується думка, що захоплення старожитностями підносить національну гордість, згуртовує та об'єднує суспільство. Це неабияк сприяло охороні, вивченню та популяризації матеріальних пам'яток минулого, їх використанню в ідеологічних і політичних доктринах. Поступово на основі колекціонування зародилася ідея пізнання як власне давніх речей, так і людських спільнот, які їх створили. З'явилося усвідомлення того, що матеріальні старожитності є цінним історичним джерелом. До кінця XIX ст. різні за масштабами археологічні дослідження охопили всю Європу, що спричинило значне накопичення речових пам'яток у музейних зібраннях і приватних колекціях, появу археологічних товариств і тематичних видань, проведення археологічних виставок і з'їздів¹. Поступово на тлі таємниць і романтики відбувалося становлення археології як історичної науки. На Буковині цей процес проходив переважно у загальноєвропейському руслі, інколи – із порівняно незначним запізненням у поширенні тих чи інших ідей і тенденцій.

Зацікавленість старожитностями на території Буковини простежується ще задовго до становлення археологічної науки. Це стосується передусім повторного використання городищ, а також «стріл та сокир громових» у слов'яно-руського населення регіону², чим фіксується міфологічний етап накопичення

¹ Монгайт А.Л. Археология Западной Европы. – М.: Наука, 1973. – Ч. I: Каменный век. – С. 10-11, 24.

² Пивоваров С.В., Ільків М.В. «Громові стріли» у системі язичницьких і християнських вірувань середньовічного населення Буковини // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. На пошану київського митрополита

відомостей. Досить рано – XV–XVII ст. – деякі з пам'яток межиріччя Верхнього Сирету та Середнього Дністра потрапили на сторінки писемних джерел: городища Волока і Дарабани, Траянові вали, курганні насипи³. З кінця XVIII ст. ціла низка городищ і курганів фіксуються на топографічних картах, наприклад, рукописній карті Ф. фон Міга.

Наукове та пам'яткоохоронне ставлення до старожитностей спостерігається з XIX ст., коли територія регіону входила до складу володінь Габсбургів. Так, австрійський уряд забороняв торгівлю реліквіями, зобов'язував збирати про них описову інформацію, передавати до державних установ. Завдяки цьому збереглися скарби срібних речей з Великого Кучурова (1814), Василева (1821), Цецино (1839), відомо про монетні скарби⁴. Подією особливої ваги стало створення у Відні цісарсько-королівської Центральної комісії з дослідження та збереження мистецьких й історичних пам'яток (під видозміненими назвами з 1850 р.)⁵. У 1874 р. вступило в дію Положення про пошук і купівлю предметів старовини, а у 1892 р. було прийнято закони

Євгенія (Болховітінова): Матер. XII Міжнар. наук. конф. (28-30 травня 2014 р.). – К., 2014. – С. 7-8.

³ Тимошук Б.О. Зустріч з легендою. – Ужгород: Карпати, 1974. – С. 28-29; Ільків М. Дарабани, урочище Замчище – археологічна пам'ятка та важливий турецький військовий об'єкт у Хотинській кампанії 1621 року // 390-річчя Хотинської битви 1621 року: Матеріали Міжнар. наук. конф. (Чернівці – Хотин, 22-23 вересня 2011 р.). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 85-92.

⁴ Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI – перша половина XIII ст.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 10-11; Пивоваров С. Археологічні дослідження в Чернівецькому університеті // ПССІАЕ. – 2010. – Т. 2(30). – С. 23-24; Пивоваров С. Нумізматичні пам'ятки Буковини. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – С. 12-18, 196, 200, 202-205, 211, 213-214.

⁵ Саламаха І. Правове регулювання охорони історичних пам'яток у Східній Галичині айстро-угорським законодавством в XIX – на початку XX ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 2. – С. 50-51; Михайлина Л.П., Пивоваров С.В. Вивчення старожитностей Буковини в XIX – на поч. XX ст. // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи. – К.-Чернівці, 1997. – Вип. 1. – С. 242-249; Ільків М. Основні віхи в історії дослідження старожитностей бронзового віку на Буковині // Роль та місце музеїв у підвищенні туристичної привабливості регіонів: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 15 грудня 2011 р.). – Чернівці: Букрек, 2012. – С. 64-65.

про виявлення, збереження та реставрацію стародавніх пам'яток і об'єктів. Їх реалізацію забезпечували комісії громадських та історичних пам'яток⁶.

Ключовими віхами крайового значення стали: виникнення Буковинського музейного товариства у Чернівцях (1863 р.), створення Сіретського музейного товариства (1870 р.); відкриття Чернівецького університету (1875 р.), заснування Румунського археологічного товариства на Буковині (1885 р.), створення Загального археологічного товариства у Чернівцях (1890 р.), відкриття Буковинського крайового музею (1893 р.).

У різних частинах краю проводилися розвідки та розкопки, серед яких варто виділити дослідження поселення трипільської культури Шипинці-Баличанка (починаючи з 1893 р.)⁷; скарбів бронзових виробів з Прилипча (1880), Просіки (1885), Бурдею (1903); поховань культури карпатських курганів у Глибоці (1893); городища в Коростуватій (з 1889 р.)⁸; решток літописного Васи́лева (1899–1900)⁹, руїн Цецинського замку (1908)¹⁰ тощо. Більшість здобутих матеріалів отримали вірне хронологічне визначення, що заклало первинні основи розвитку археології кам'яної доби й енеоліту, бронзи, скіфського та пізньоантичного часу, епохи середньовіччя. Чернівецький університет став також осередком класичної історії та археології (Й. Кромайер (1859–1934)¹¹, В. Юдаїх (1859–1942).

Вивченням археологічних старожитностей Буковини займалися як краєзнавці-аматори, так і знані професіонали:

⁶ Niculică B.P. Arheologie si arheologi in Bucovina secolului al XIX-lea. De la anticarism la institutizare // *Analele Bucovinei*. – București, 2013. – XX. – 2 (41). – P. 519-520.

⁷ Шманько О. Дослідження трипільської культури в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра (кінець XIX – початок XXI ст.) // *ПССІАЕ*. – 2006. – Т. 2(22). – С.

⁸ Ільків М. Маловідомий комплекс знахідок бронзових виробів з околиць Глиниці на Буковині // *ПССІАЕ*. – 2012. – Т. (1)33. – С. 19-34.

⁹ Фрунчак С., Фантух А. З археологічної спадщини Раймунда-Фрідріха Кайндля // *МДАПВ*. – 1998. – Вип. 7. – С. 90-91.

¹⁰ Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – С. 15.

¹¹ Чучко М. Професори Чернівецького університету Франца Йосифа Зигмунд Херцберг-Френкель, Йоганн Кромайер та Оскар Леуце // *ПССІАЕ*. – 2010. – Т. 2(30). – С. 49-50.

Ф. А. Вікенгаузер (1809–1891), Й. фон Гуттер (1809–1886), Д. Олінеску (1852–1924), Й. Е. Сомбаті (1853–1943), К. А. Ромшторфер (1854–1916), І. Прокопович (1858–1928), П. Райнеке (1872–1958), В. Мількович (1857–1920), Ф. К. Вовк (1847–1918), Г. І. Купчанко (1849–1902) та ін.

Не залишився осторонь археологічних студій Раймунд Фрідріх Кайндль (31.08.1866, Чернівці – 14.03.1930, Грац) – відомий історик, етнограф, краєзнавець, професор Чернівецького університету, а напередодні Першої світової війни – його ректор, дійсний член НТШ у Львові.

З поміж широкого кола наукових інтересів дослідника аналізувалася передусім його краєзнавча¹² й етнографічна¹³ спадщина, тоді як археологічні дослідження часто залишалися поза увагою фахівців. Максимально лаконічно йдеться про цю сферу роботи науковця у некролозі в «Записках» НШТ у Львові: «Також доісторичні досліди Буковини завдячують багато Кайндлеві. Він перевів ряд розкопок на Буковині і в Галичині і опублікував про це звіт, а його знахідки збагатили краєвий музей. Він був консерватором ц.к. центральної комісії для мистецтва і історичних пам'яток у Відні і архівної ради»¹⁴. У радянський час на заваді належної оцінки доробку вченого стало тавро «буржуаз-

¹² Масан О. Цікава і повчальна читанка з краєзнавства Буковини // Кайндль Р. Ф. Наш рідний край Буковина. Образки з легенд, історії та географії = Kaindl R.F. Unser Heimatland Bukowina. Bilder aus der Sage, Geschichte und Erdkunde. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – С. 66-72; Масан О. Р. Ф. Кайндль і його Чернівці. Післямова // Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення = Kaindl R.F. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – С. 318-326.

¹³ Кожоляно Г. Раймунд Фрідріх Кайндль – австрійсько-буковинський історик, етнолог, народознавець // Р. Ф. Кайндль і українська історична наука: Матер. Міжнар. наук. семінару «Кайндлівські читання» (22-23 травня 2004 р.). – Вишніця: Черемош, 2004. – Ч. 1. – С. 115-126; Курочкін О. Дохристиянська основа святкового календаря українців Карпатського регіону за матеріалами Р. Ф. Кайндля // Р. Ф. Кайндль і українська історична наука. – Вишніця: Черемош, 2004. – Ч. 1. – С. 126-131; Глушко М. Дослідження традиційного будівництва у Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – початок XXI ст.) // Народознавчі зошити. – 2013. – № 2(110). – С. 193; Троян С., Алексієвець Л. Слов'янство в суспільно-політичних поглядах австрійських учених початку XX ст. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2002. – Вип. 1. – С. 135-137.

¹⁴ Раймунд Фрідріх Кайндль // ЗНТШ. – 1931. – Т. СІІ. – С. 236.

ного історика». Лаконічно про його творчу діяльність згадували тільки Т. С. Пассек¹⁵, М. Ф. Петриченко¹⁶ і Б. О. Тимошук: «Лише Р. Кайндл в 1899 році провів невеликі археологічні обстеження літописного Василева і дав в основному правильну оцінку цієї давньоруської пам'ятки¹⁷». Неодноразово натомість покликалися на здобутки Р. Ф. Кайндля діаспорні дослідники: Д. Квітковський, Т. Бринзан і А. Жуковський¹⁸, Я. Пастернак¹⁹.

Змінилася ситуація в період державної незалежності України, коли почав аналізуватися творчий доробок науковців і краєзнавців австрійського та міжвоєнного часу в становленні регіональної та розвитку вітчизняної археології. Так, Л. П. Михайлина і С. В. Пивоваров характеризували діяльність Р. Ф. Кайндля у контексті археологічних досліджень на Буковині та в Чернівецькому університеті наприкінці XIX – на початку XX ст.²⁰ Розглядався також внесок дослідника у вивчення старожитностей енеоліту²¹, епохи

¹⁵ Пассек Т.С. Раннеземледельческие (трипольские) племена Поднестровья // МИА. – 1961. – № 84. – С. 9.

¹⁶ Петриченко Н.Ф. Позднепалеолитическая стоянка Била на Пруте // СА. – 1963. – № 3. – С. 215.

¹⁷ Тимошук Б. Північна Буковина – земля слов'янська. – Ужгород: Карпати, 1969. – С. 8; Логвин Г.Н., Тимошук Б.А. Белокаменный храм XII века в Василёве // Памятники культуры. – М., 1961. – Вып. 3. – С. 37; Тимошук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 5.

¹⁸ Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина – її минуле і сучасне. – Париж-Філадельфія-Дітройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 64-65.

¹⁹ Пастернак Я. Археологія України. Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами. – Торонто, 1961. – С. 27, 63-65, 69, 77, 93, 120, 123-125, 139, 143.

²⁰ Михайлина Л.П., Пивоваров С.В. Вивчення старожитностей Буковини в XIX – на поч. XX ст. – С. 242-249; Михайлина Л., Пивоваров С. Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті // ПССІАЕ. – 2000. – Т. 3. – С. 35-45; Пивоваров С.В. Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті (друга половина XIX ст. – 2004 р.) // Vita Antiqua. – 2009. – № 7-8. – С. 34-37; Пивоваров С. Археологічні дослідження в Чернівецькому університеті // ПССІАЕ. – 2010. – Т. 2(30). – С. 23-24.

²¹ Шманько О. Трипільська культура на Буковині: історія досліджень // Буковинський історико-етнографічний вісник. – 2002. – Вип. 4. – С. 16-21; Ляшко С.М. Кайндль Раймунд Фрідріх // Енциклопедія трипільської цивілізації (в 2 т.). – К., 2004. – Т. 2. – С. 206-207; Шманько О. Р. Ф. Кайндль – дослідник трипільських старожитностей Буковини // Р. Ф. Кайндль. Вікно в європейську науку: Матер. II Міжнар. наук. семінару «Кайндлівські читання» (28-28 травня 2005 р.). – Чернівці: Прут, 2005. – С. 355-357; Шманько О. Дослідження

бронзи²² та середньовіччя²³. З поміж зарубіжних публікацій варто виділити роботи Б. П. Нікуліке з історії археологічних досліджень на Буковині в австрійський період²⁴. Відсутня щоправда спеціальна узагальнююча праця, яка всебічно й у повному обсязі розкривала б археологічні студії Раймунда Кайндля. Це робить актуальним подальший пошук раритетних видань, опрацювання архівних і музейних фондів, осмислення наукової діяльності відомого дослідника.

Зацікавлення старожитностями, як й історією загалом, проявилось в Р. Ф. Кайндля, очевидно, ще у дитячі роки. Згодом із захопленням він писав у своїх спогадах: «І руїни замку на горі, і «печера опришків» у лісі, поблизька монастирська церква з її таємницями. І шумлива ріка внизу, біля підніжжя горба, з назвою, яку їй дав ще Геродот, – випадок, але такий, що пробуджує повноту історичного інтересу і безмежно розширює погляд на минуле. До цього додавалися зуби мамонта, інші давні знахідки та римські монети. Та й знайдений у Пруті меч, який приписували рицарю Німецького ордену, що йшов у військо польського

трипільської культури в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра (кінець XIX – початок XXI ст.). – С. 184-194.

²² Ільків М. Основні віхи в історії дослідження старожитностей бронзового віку на Буковині // Роль та місце музеїв у підвищенні туристичної привабливості регіонів: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 15 грудня 2011 р.). – Чернівці: Букрек, 2012. – С. 64-73; Ільків М. Дослідження старожитностей бронзового віку Північної Буковини в кінці XIX – на початку XX ст. // Наукові студії. – Львів-Винники, 2013. – № 6. – С. 42-49.

²³ Фрунчак С., Фантух А. З археологічної спадщини Раймунда-Фрідріха Кайндля // МДАПВ. – 1998. – Вип. 7. – С. 90-91; Фрунчак С., Фантух А. З археологічної спадщини Р. Ф. Кайндля // ПССІАЕ. – 1999. – Т. 2. – С. 194-197; Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – С. 97.

²⁴ Niculică B.P. Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea arheologică română. – Suceava: Editura Universitatii din Suceava, 2009. – P. 35-36, 39-41; Niculică B.P. Reperes des debuts de l'archeologie prehistorique en Bucovine // In medias res praeistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata. – Iași: Edidit George Bodi, 2009. – P. 384; Niculică B.P. Cateva remarci privind primele descoperiri arheologice preistorice din Bucovina (secolul al XIX-lea) // Crezul istoriei. In honorem prof. univ. dr. Mihai Iacobescu la 75 de ani. – Iași: Editura Junimea, 2013. – P. 495-496; Niculică B.P. Arheologie si arheologi in Bucovina secolului al XIX-lea. De la anticarism la instituționalizare. – P. 530; Niculică B.P. Primele descoperiri de vestigii cucuteniene din Bucovina // Peuce. – 2015. – Vol. XIII, S.N. – P. 28-32.

короля проти молдавського воєводи у Сучаві <...>. Яка нескінченна повнота натхнення, образів і матеріалу!»²⁵ Також далось взнати спілкування зі знаним тоді краєзнавцем Ф. А. Віккенгаузером, якому Р. Ф. Кайндль присвятив спеціальну працю.

Уже студентом Чернівецького університету Раймунд Кайндль активно почав досліджувати археологічні старожитності в контексті буковинського краєзнавства. Тоді ж Р. Кайндль став одним із ініціаторів створення Загального археологічного товариства у Чернівцях, а трохи згодом – Буковинського крайового музею.

Перебуваючи у Відні, дослідник, уже незадовго до захисту докторської (габілітаційної) дисертації, подав до першого щорічника крайового музею одразу два повідомлення. Перше із них він присвятив діяльності на Буковині Антропологічного товариства у Відні, членом якого був сам²⁶; друге – музейним установам у регіоні²⁷. На думку Р. Кайндля, епізодичні зв'язки товариства із Буковиною налагодилися вже з 1870 р., коли О. Ф. фон Петріно звітував про знахідки кам'яних знарядь у регіоні (Чернівці, Киселів, Маморниця, Сучава). Протягом 1870–1890 рр., як встановив Р. Ф. Кайндль, в антропологічно-етнографічну колекцію Музею природничої історії у Відні потрапили деякі знахідки з Буковини (цілі та фрагментовані кам'яні сокири, крем'яні пластини із Чернівців, Качіки, Кірлібаби тощо), а в архіві установи зберігалася складена Д. Олінеску археологічна карта регіону.

Зацікавився також Р. Ф. Кайндль діяльністю та збіркою старожитностей Румунського археологічного товариства на Буковині, заснованого тим же Д. Олінеску. В одному із повідомлень він перелічує деякі експонати: 9 знарядь праці (ножі, сокири, молоти тощо) й 2 керамічні антропоморфні статуетки (Lehm götzen) кам'яної доби; срібні персні; 16 речей епохи бронзи (ланцюг, наконечники списів і стріл, кільця); поховальна урна й монети

²⁵ Цит. за: Масан О. Р. Ф. Кайндль і його Чернівці. Післямова. – С. 319.

²⁶ Kaindl R.F. Die Anthropologische Gesellschaft in Wien in ihrem Verhältnisse zur Bukowina // JBLM. – 1893. – Jg. 1. – S. 72-74.

²⁷ Kaindl R.F. Das ehemalige Bukowiner Landesmuseum, der Museumverein und das Münzen- und Antiquitätencabinet an der Universität Czernowitz // JBLM. – 1893. – Jg. 1. – S. 75-77.

«римського» періоду; 101 предмет «залізної» доби, в т.ч. із давніх укріплень Х–ХІІ ст. (наконечники, мечі, списи, фрагменти кольчуг, ножі й ін.); нагрудний хрест-мощевик (Reliquienbrustkreuz)²⁸; предмети озброєння та численні монети нового часу (молдавські, польські, німецькі, австрійські, російські, турецькі, італійські, грецькі, іспанські, шведські)²⁹. Вони поповнили колекцію Буковинського крайового музею й стали доступними для широкого загалу³⁰.

Помітною подією в науковому житті Буковини і, очевидно, Р. Кайндля, був робочий приїзд знаного австрійського археолога Й. Е. Сомбаті, хранителя антропологічної та преісторичної колекції Музею природничої історії у Відні, а також члена Антропологічного товариства. Протягом двох поїздок-розвідок у 1893 і 1894 рр. дослідник ознайомився з місцевими старожитностями й обстежив низку археологічних об'єктів краю, який справедливо вважав у цьому відношенні *terra incognita*³¹. Під час першої мандрівки Буковиною з 19 серпня по 2 вересня його супроводжував Р. Кайндль, тоді приват-доцент Чернівецького університету, запрошений до співпраці ще у Відні. В організаційному відношенні він суттєво полегшив роботу Й. Сомбаті, спілкуючись із русинськими (тобто українськими) працівниками на рідній для них мові, особливо під час розкопок у Глибоці 23-29 серпня³². З огляду на час перебування в експедиції, Р. Кайндль також досліджував із віденським колегою пам'ятки у Шипинцях, Радівцях,

²⁸ Судити про культурно-хронологічне визначення матеріалів складно, але, в даному випадку мова йде, очевидно, про хрест-енколпійон, характерний для давньоруських старожитностей регіону.

²⁹ Kaindl R.F. Der rumänische archäologische Verein in der Bukowina // JBLM. – 1894. – Jg. 2. – S. 22-24.

³⁰ Боднарюк М. Археологічні роботи Д. Олінеску на Буковині // ПССІАЕ. – 2012. – Т. 1(33). – С. 15.

³¹ Szombathy J. Prahistorische Recognoscirungstour nach der Bukowina im Jahre 1893 // JBLM. – 1894. – Jg. 2. – S. 11-21; Szombathy J. Zweite Recognoscirungstour in die Bukowina // JBLM. – 1895. – Jg. 3. – S. 20-24; Szombathy J. Zweite Recognoscirungstour in die Bukowina // JBLM. – 1896. – Jg. 4. – S. 131-135; Szombathy J. Borgegeschichte // Die osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. – Wien, 1899. – S. 49-56.

³² Szombathy J. Prahistorische Recognoscirungstour nach der Bukowina im Jahre 1893. – S. 13; Kaindl R.F. Notiz 77 (Bericht über im August 1893 in der Bukowina vorgenommene prähistorische Forschungen) // MCC. – 1894. – Jg. XX, N.F. – S. 115.

Нижньому Городнику (рис. 1), Сучаві тощо. Результати розвідок Р. Кайндль оперативно публікував у місцевих виданнях, що правда без належного узгодження із Й. Сомбаті³³.

Співставивши свідчення Іпатіївського літопису з народними легендами, Р. Ф. Кайндль припустив, що в районі села Василів на правобережжі Дністра існувало однойменне літописне місто. Щоб переконатися у правоті своїх думок, у 1899 р. він провів археологічні обстеження в околицях населеного пункту з метою пошуку відповідних матеріальних решток³⁴. Насамперед дослідник ознайомився з поширеними серед місцевого населення легендами, частково відомими йому ще за публікацією Л. А. Штауфе-Симигиновича. За народними переказами, колись Василів був дуже великим містом, охоплював високі пагорби між урочищами Хом і Манастир та мав не менше 70 церков. Найвеличніша із них була в районі давнього кладовища. Аж до Городенки було видно її вежі, будівництво яких приписували трьом майстрам (за іншою версією, полоненим злочинцям). Коли робота була майже завершена, володарка спитала майстрів, чи вони мають намір колись будувати вищий храм. Отримавши ствердну відповідь, жінка вирішила тут же ув'язнити зодчих. Щоб врятуватися, вони виготовили дерев'яні крила, але все ж таки впали і розбилися³⁵. Безперечно Раймунд Кайндль зафіксував народне бачення запозиченого із давньогрецької міфології мотиву про Дедала й Ікара.

Особливу увагу Р. Ф. Кайндля привернуло урочище Городище (Horodeszczy) на пагорбі Хом. На поверхні високого мису він виявив близький до квадрата контур із каміння зі стороною 8 м, який оточували неглибокі могили з кам'яними скринями-саркофагами. Дослідники вважають, що мова йде про фундамент церкви давньоруського часу³⁶. Західніше неподалік один від

³³ Szombathy J. Prahistorische Recognoscirungstour nach der Bukowina im Jahre 1893. – S. 13.

³⁴ Kaindl R.F. Notiz 17. – S. 47-48.

³⁵ Romstorfer C.A. Aus dem Jahresberichte, beziehungsweise den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission». (Fortsetzung aus dem Jahrbuche 1900) // JBLM. – 1901. – Jg. 9. – S. 147.

³⁶ Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). – К.: Наукова думка, 1982. – С. 148; Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – С. 179; Томенчук Б.П.

одного зафіксовано два «плоскі кулясті підвищення» (очевидно, кургани), оточені кам'яними кругами діаметром близько 5 м. Після знаття чорнозему на глибині приблизно 0,3-0,4 м у шарі суглинку з галькою знайдено фрагменти грубої, але виготовленої на гончарному крузі кераміки, 3 кресала та уламки кісток³⁷. З цього приводу місцева преса інформувала громадськість про зміст останнього повідомлення кореспондента Р. Ф. Кайндля на засіданні Центральної комісії: «На горі Хом коло Василева відкрив він старе цвинтарище з плоскими гробами (*грунтовими похованнями* – М. І.) і розбитими червоними камінними трунами»³⁸. Ймовірно, що невисокі курганні насипи у кам'яних колах-кромлехах, зафіксовані австрійським дослідником на пагорбі Хом, теж відносяться до давньоруського часу, оскільки такого типу родинні поховання розкопувалися згодом Б. О. Тимощуком осторонь на території посаду літописного міста³⁹. Очевидно, вони належали представникам західнобалтських племен ятвягів⁴⁰.

Після подальших розвідок Р. Ф. Кайндль довідався, що кам'яні саркофаги присутні також на старому кладовищі на протилежному невисокому пагорбі в межах села. Низка аргументів вказувала на дуже поважний вік таких поховань. По-перше, мешканці села уже не пригадували використання кладовища та байдуже до нього відносилися. По-друге, попри значний видобуток кам'яної сировини у місцевих кар'єрах, уже ніхто не споруджував подібні гробниці. Натомість на більш молодших цвинтарях зводили масивні кам'яні хрести особливої форми. По-третє, ніхто нічого не знав про поховання на горі Хом. Навряд чи можливо, розмірковував Р. Ф. Кайндль, винести тіло покійного

Археологія некрополів Галича і Галицької землі. Одержавлення. Християнізація. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – С. 102; Возний І.П. Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X–XIV ст. – Чернівці: Золоті Литаври, 2009. – Ч. 2. – С. 337.

³⁷ Romstorfer C.A. Aus dem Jahresberichte, beziehungsweise den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission». (Fortsetzung aus dem Jahrbuche 1900). – S. 148.

³⁸ Центральна комісія для плекання штуки і вишукування історичних памяток у Відні // Буковина. – Чернівці, 1900. – 25 жовтня (7 падолиста). – Р. XVI. – Ч. 127. – С. 2-3.

³⁹ Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина. – С. 147.

⁴⁰ Томенчук Б.П. Археологія некрополів Галича і Галицької землі. – С. 101.

на таку висоту з настільки стрімкими схилами. Тому могильник повинен був функціонувати тоді, коли високо на плато існувало уже зникле на даний момент поселення. І справді, у радянський час тут було зафіксовано городище та прилегле селище XII–XIII ст.⁴¹

Попри приурочені до цієї місцевості легенди та перспективність подальшого пошуку, Р. Ф. Кайндль не наважився організувати тут розкопки без попереднього отримання спеціального дозволу від влади. Саме на цьому невеликому пагорбі посеред села (уроч. Глинище, Мури) у 1958–1959 рр. експедиція під керівництвом Б. О. Тимощука відкрила рештки білокам'яного храму, який функціонував протягом XII–XVII ст.⁴²

У липні наступного року Р. Ф. Кайндль вивчав у Василеві рештки гончарної майстерні, які проявилися після зсуву на крутому березі р. Дністер. Порожнина горна з обпаленими стінками містила фрагменти грубого кружального посуду. Проте подальші роботи на ділянці Пульхерії фон Томоруг були ризиковані через ймовірність чергового обвалу ґрунту, активізованого повінню на ріці⁴³. Можна цілком погодитися з таким визначенням функціонального призначення об'єкту, оскільки на схилах яру і берега Дністра навколо торгової площі Василева Б. О. Тимошук дослідив 9 одно- та двоярусних гончарних горнів XII – першої половини XIII ст.⁴⁴

Позитивно відгукнувся про результати дослідження Р. Ф. Кайндлем старожитностей літописного міста М. С. Грушевський: «Василів... лежав на дорозі від Галича на Прут, притім мабуть на самім Дністрі... Сьому зовсім відповідає Василів... на Дністрі, коло устя Серета, на котрий вказав іще Зубрицький... а традиції й останки города, на які вказав недавно проф. Кайндль...

⁴¹ Тимошук Б.О. Василів – місто Галицької Русі. – С. 11-13.

⁴² Логвин Г.Н., Тимошук Б.А. Белокаменный храм XII века в Василёве. – С. 37-50; Тимошук Б.О. Василів – місто Галицької Русі. – Чернівці: Прут, 1992. – С. 12-26; Фрунчак С., Фантух А. З археологічної спадщини Раймунда-Фрідріха Кайндля // МДАПВ. – 1998. – Вип. 7. – С. 91.

⁴³ Romstorfer C.A. Aus dem Jahresberichte, beziehungsweise den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission». (Fortsetzung aus dem Jahrbuche 1900). – S. 148; Фрунчак С., Фантух А. З археологічної спадщини Р. Ф. Кайндля // ПССІАЕ. – 1999. – Т. 2. – С. 197.

⁴⁴ Тимошук Б.О. Василів – місто Галицької Русі. – С. 8.

потверджують сей вивід»⁴⁵. Відомо також, що Р. Ф. Кайндль вів із М. С. Грушевським тривале листування⁴⁶.

Новим об'єктом археологічних досліджень Р. Ф. Кайндля стало городище у Панці, про яке повідомив Свенціцький. У серпні 1900 р., отримавши від Ріттер фон Яноша дозвіл на проведення розвідок і розкопок, Раймунд Кайндль поверхнево обстежив і описав городище мисового типу в урочищі з характерною назвою Паланка⁴⁷. За переказами, тут, у лісі, знаходили «турецькі пістолі та жорнові камені». Найнявши робітників, дослідник заклав низку розвіткових шурфів та оглянув відслонення ґрунту, проте культурного шару чи будь-яких знахідок не виявив. Раймунд Кайндль припускав, що дане укріплення з валами і ровами лише тимчасово використовувалося людьми як сторожовий пункт⁴⁸. Схожих висновків дійшов Б. О. Тимощук, який, після розвіdkового обстеження у 1971 й 1973 роках, відніс пам'ятку до категорії городищ-сховищ⁴⁹.

Надалі Р. Ф. Кайндль зосередив увагу на уже відомі за попередніми дослідженнями Й. Е. Сомбаті пам'ятки в Нижньому Городнику і Шипинцях⁵⁰. Так, від імені та за підтримки Антропологічного товариства у Відні у вересні 1902 р. у районі першого пункту неподалік Радівців здійснювалися розкопки двох курганних могильників Colnicul і Bradet (нім. Prädit). Вони налічували більше півсотні насипів (Tumulus), які розташовувалися кількома групами. Як вдало підмітив Р. Ф. Кайндль, місцеве населення зазвичай називало великі курганні насипи слов'янським терміном «Могили» (Mogila)⁵¹. На обох пам'ятках ним

⁴⁵ Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – К.: Наукова думка, 1992. – Т. 2. – С. 471, 610.

⁴⁶ Епістолярна спадщина Михайла Грушевського (Показчик до фонду № 1235 у ЦДІА України у м. Києві) / Упор. І. Гирич. – К., 1996. – С. 35.

⁴⁷ Kaindl R.F. Notiz 17. – S. 47-48; Romstorfer C.A. Aus dem Jahresberichte, beziehungsweise den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission». (Fortsetzung aus dem Jahrbuche 1900). – S. 148-149.

⁴⁸ Центральна комісія для плекання штуки і вишукування історичних памяток у Відні // Буковина. – Чернівці, 1900. – 25 жовтня (7 падолиста). – Р. XVI. – Ч. 127. – С. 2-3.

⁴⁹ Тимощук Б.О. Чернівецька область. – С. 158-160.

⁵⁰ Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1903. – Jg. 11. – S. 89.

⁵¹ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen aus dem Gräberfelde

було розкопано, відповідно, по 12 та 18 насипів діаметром переважно у межах 4-16 м і висотою 0,8-1,5 м, частково знівельованих польовими сільськогосподарськими роботами⁵². Дослідник констатував наявність слідів кремації (без урн) та інгумації (в т.ч. у кам'яних скринях), решток вогнищ і кальцинованих кісток, а також порівняно скромний супровідний інвентар: крем'яні відщепи, шліфований кам'яний молот із отвором, «рештки погані чорної кераміки, в основному малих посудин» (рис. 2: 1-4). В одному із насипів першого могильника поміж фрагментованих кісток виявлено розімкнуте золоте кільце з потовщеною серединою. Дослідник мав намір розкопувати також великий курган Могила у саду Івана (Juon) Преліпчана, де, припускав, може бути кам'яна поховальна скриня (Steinkiste). Однак в якості компенсації власник забажав 40 крейцерів.

З лаконічного звіту Р. Ф. Кайндля⁵³ можна констатувати, що в ході польових досліджень курганів у районі Нижнього Городника мали місце стратиграфічні спостереження (перекриття, наявність впускних поховань) (рис. 3: 17) та пошук характерних аналогій (поховання у Гренічешть). На основі скромності знахідок і грубої невиразної кераміки дослідник припускав, що йдеться переважно про кремаційні поховання неолітичного часу. Сучасні румунські дослідники відносять їх до епохи бронзи⁵⁴. Раймунд Кайндль констатує необхідність подальшого пошуку і дослідження курганів, які руйнуються з метою видобування каменю чи розорювання, пошкоджуються неосвіченими копачами.

Курганні старожитності здавна цікавили дослідника. Крім безпосередньої участі в експедиції Й. Сомбаті 1893 р. і розкопок

von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz // Jahrbuch der k.k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale. – 1903. – Vol. I. – S. 97.

⁵² Kaindl R.F. Bericht über die Ausgrabungen der Hügelgräber von Unter-Horodnik und Prädit (Bukowina) // Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. – 1903. – Vol. 33. – S. 82-84; Niculică B.P. Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea arheologică română. – P. 47-48.

⁵³ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen aus dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz. – S. 97-101.

⁵⁴ Niculică B.P. Despre activitatea arheologică a lui Josef Szombaty in Bucovina. Cercetările din anii 1893 și 1894. – P. 508.

курганних могильників у Глибоці та Нижньому Городнику, Р. Кайндль ретельно фіксував інші випадки розкопування курганних насипів у Пруто-Дністровському межиріччі. Наприклад, у 90-х роках XIX ст. під час пошуків скарбів було розкопано курган Шкабара (Szkabara) біля Лашківки на Кіцманщині (рис. 4)⁵⁵. У дещо видовженому насипі діаметром близько 8 м і заввишки 1,5 м виявлено великий за розмірами скелет і керамічні посудини-горщики, аналогічні до знахідок з курганів Нижнього Городника. Ще один курганий насип, за повідомленням Штефана фон Штефановича, було зруйновано в 1884 р. під час прокладання залізниці від Чернівців до Новоселиці на ділянці між Боянами та Лехучень (сучасне с. Припруття)⁵⁶.

Одним із найцікавіших доісторичних місць на Буковині Р. Ф. Кайндль вважав селище Шипинці, недарма назване «Буковинською Троєю», першовідкривачем якого був місцевий учитель Василь Арійчук⁵⁷. Серед учасників подальших пошукових робіт згадуються Йозеф Сомбаті й Іван Прокопович. Уже дослідження 1893 р., як зазначає Р. Кайндль, дозволили встановити, що поселення відноситься до пізнього неоліту й було забудоване житлами, сплетеними із лози та обмащеними глиною. Пожежа, яка їх знищила, перетворила глину на цеглянисту масу. На основі залягання обмазки одного з об'єктів Й. Сомбаті визначив прямокутну форму приміщення і констатував, що посудини всередині залишилися на своєму місці й були роздавлені накопиченими рештками⁵⁸.

⁵⁵ На австрійських топографічних картах (друга і третя військові зйомки) урочище з такою назвою (Skabara, Skabera) розташоване на північ або північний захід від с. Валява, а в радянський час в урочищі Шкабора Б.О. Тимошук виявив поселення трипільської та давньоруської культур (див. Тимошук Б.О. Чернівецька область // Довідник з археології України: Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 140). Кургано-подібні підвищення відмічені у тому ж місці на першій топографічній військовій зйомці другої половини XVIII ст., а також південніше с. Валява на пагорбі з характерною назвою Могила.

⁵⁶ Kaindl R.F. Notiz 119 (Funde in der Bukowina) // MCC. – 1898. – Jg. XXIV, N.F. – S. 236-237; Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1898. – Jg. 6. – S. 114-115.

⁵⁷ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen aus dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz. – S. 102.

⁵⁸ Ibid. – S. 102-103.

За підтримки крайового музею та місцевого поміщика Емануеля Ріттер фон Костіна кореспондент Р. Кайндль влітку 1902 р. провів власні розкопки, які дали «досить-таки обнадійливий результат». В саду на західній околиці населеного пункту незначні дослідження паралельно проводив В. Арійчук, де, як припускав Р. Кайндль, були зафіксовані рештки будівлі у вигляді великої кількості сильно перепаленої обмазки стін. Більш масштабні розкопки мали місце на сусідньому великому полі Баличанка (рис. 5), де в культурному шарі на глибині 0,4-0,5 м знайдено в хаотичному порядку фрагменти найрізноманітнішого посуду, кістки, крем'яні відщепи, уламки кам'яних сокир і доліт.

Особливо чисельними були фрагменти кераміки, складені у корзини загальним об'ємом близько 35 куб.м⁵⁹. Попри ретельне виконання і красивий вигляд посудин, Р. Кайндль вірно встановив, що вони виготовлялися без використання гончарного круга. Дослідник виділив рельєфний і мальований орнамент у вигляді S-подібних завитків, еліпсів і спіралей, прямолінійних геометричних мотивів. Із зібраних фрагментів цілком або у переважній більшості можна було реконструювати більше двох десятків посудин, а з розкопу в саду збереглися повністю неушкодженими невеликі чаші та горщик. Серед форм відомі також сфероконічна посудина, миски, кубок, кухонний горщик, коритоподібна посудина на ніжках (рис. 6). Привернули увагу Р. Ф. Кайндля «характерні подвійні посудини» (тобто біноклеподібні) та шматки ошлакованої кераміки. Перші, припускав дослідник, могли використовуватися як підставки (наприклад, для ложок чи нестійких посудин)⁶⁰. Р. Ф. Кайндль справедливо піддав критиці визначення однієї із шипинецьких знахідок зі старих зібрань (шоломоподібна покришка трипільської культури) як «римська поховальна урна, ніша для урни з прахом» (рис. 6: 18). За формою, технікою виготовлення і глиняною

⁵⁹ Ibid. – S. 104-107.

⁶⁰ У своїй черговій публікації Р. Ф. Кайндль використовує також етнографічні паралелі для пояснення ймовірних варіантів використання біноклеподібних виробів (див. Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina (Neue Forschungen in Szipenitz) // Jahrbuch der k.k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. – 1904. – Vol. II. – S. 30-32).

масою, доводив дослідник, вона ідентична до зібраної ним колекції⁶¹.

Один фрагмент бокової стінки керамічної посудини з горизонтальними пружками і двома рядами паралельних хвилястих ліній, зображений на ілюстрації Р. Кайндля (рис. 7: 11), відноситься, очевидно, до старожитностей черняхівської культури. Її горизонт на цій пам'ятці зафіксував згодом Б. О. Тимошук⁶².

До керамічних виробів належать також зразки антропоморфної (очевидно, виключно жіночих статуеток) (рис. 6: 21) та зооморфної пластики (рис. 6: 19). Для перших, названих фігурками чи ідолами, Р. Ф. Кайндль наводить аналогії з Галичини, Сирету та з більш давніх знахідок у Шипинцях. Крім фігурки барана (?), зображення цієї тварини трапилося також у вигляді букраніїв на кількох посудинах (рис. 6: 20). З глини виготовлено й округлі диски з отворами (рис. 6: 22). З крем'яних виробів згадуються 3 кулясті відбійники, трикутний наконечник стріли, численні відщепи, фрагменти пластин, скребки, а також 4 кам'яні долота, «шліфувальні камені»⁶³. Теж відомі вироби з рогу та кістки оленя, в т.ч. зі сверленими отворами. Порівнюючи згодом деякі кістяні знаряддя зі слідами згладжування на стінках керамічного посуду, Р. Ф. Кайндль визначив їх як шпателі – інструменти для гончарного виробництва⁶⁴.

Виявлені знахідки були передані до Буковинського крайового музею⁶⁵. Насамкінець Р. Ф. Кайндль підкреслив, що крім Шипинців і Сирету аналогічні старожитності виявлено також у Малятинцях⁶⁶.

Успішні результати польових досліджень стимулювали подальше вивчення пам'ятки (урочище Баличанка) в наступно-

⁶¹ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen aus dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz. – S. 113.

⁶² Тимошук Б.О. Чернівецька область. – С. 146.

⁶³ Можливо, кам'яні зернотерки трипільської культури або ж точильні бруски черняхівської культури.

⁶⁴ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina (Neue Forschungen in Szipenitz). – S. 40.

⁶⁵ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen aus dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz. – S. 104.

⁶⁶ Ibid. – S. 114.

му сезоні 1903 р. спільно з Е. Р. фон Костіном. Польові роботи здійснював переважно саме він, запрошуючи Р. Ф. Кайндля до участі в пошуковій експедиції при виявленні багатих матеріалами ділянок чи об'єктів⁶⁷.

Зібрані матеріали передавалися до Природничого музею у Відні, частково до Буковинського крайового музею у Чернівцях або залишалися у власності поміщика⁶⁸. Серед виявленого посуду виділяється група кераміки з щільним поліхромним розписом (рис. 8: 1-5), яку згодом О. Кандиба відніс до етапу Шипинці А⁶⁹ (етап VI, за періодизацією Т. С. Пассек). Згадано також керамічні відтяжки вертикального ткацького верстата (Р. Кайндль припускав, що деякі екземпляри могли використовуватися як підставки для посудин), 2 зооморфні статуетки, ймовірно бика. Акцентовано увагу на антропоморфну статуетку – найбільший і найкраще збережений екземпляр із відомих досліднику знахідок (рис. 8: 9). Науковець зафіксував також кістяну проколку та великі кремінні пластини (19-20 см)⁷⁰.

На кількох квадратних метрах у північній частині урочища на глибині близько 0,3 м було виявлено скупчення посудин, в одній із яких містився попіл і рештки перепалених кісток. Глибше йшов шар обмазки потужністю 0,12-0,15 м, під яким також зафіксовано розвали посудин, зокрема біноклеподібної. Р. Ф. Кайндль аналізує можливе призначення цього об'єкту: житло, поховання, відкрите вогнище, спеціальний камін і, зрештою, гробниця⁷¹. Судячи з опису дослідника, не виключено, що мова йде про господарську яму під долівкою чи рештки двоповерхової будівлі.

У жовтні розпочалося дослідження нового об'єкту, де на глибині 0,25-1,0 м від сучасної поверхні залягала значна кількість фрагментів кераміки, крем'яні відщепи, кістки тварин, жіноча антропоморфна статуетка тощо. Третє місце розкопок

⁶⁷ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina (Neue Forschungen in Szipenitz). – S. 26.

⁶⁸ Ibid. – S. 17-18.

⁶⁹ Кандиба О. Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища. – Чернівці: Букрек, 2004. – С. 11-12.

⁷⁰ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina (Neue Forschungen in Szipenitz). – S. 21-25.

⁷¹ Ibid. – S. 26-31.

розташовувалося у південній частині урочища, де культурний шар виявлено на глибині 0,4-1,0 м.

З подальших незначних і розпорошених досліджень Е. Р. фон Костіна у жовтні-листопаді 1903 р. варто виділити знахідку фрагментів великої посудини з 3-4 чашами навколо вінець (рис. 6: 7)⁷². Це, очевидно, кернос або керносоподібна посудина – доволі рідкісна для старожитностей трипільської культури⁷³. У 1904 р. Костін проводив пошуки самостійно⁷⁴, хоча з їх результатами Р. Ф. Кайндль теж був знайомий⁷⁵. У вересні цього ж року поселення Шипинці відвідав професор антропології у Вищій школі суспільних наук в Парижі Федір Вовк і випускник цієї ж школи Рябко. Знаний фахівець оглянув місця розкопів з матеріалами «передмікенської» епохи, а також отримав у подарунок декілька знахідок від В. Аріїчука для археологічного музею НТШ у Львові⁷⁶. Ф. Вовк об'єднав їх в узагальнюючому каталозі подібних місцезнаходжень України, висловлюючи подяку Р. Кайндлю за можливість ознайомитися з публікаціями та знахідками⁷⁷. Матеріали з досліджень Р. Ф. Кайндля були відомі також науковцям Буковини, Відня, Галичини⁷⁸.

Аналізуючи матеріал, Раймунд Кайндль підходить до вирішення певних методичних аспектів дослідження пам'ятки,

⁷² Ibid. – S. 39, fig. 39.

⁷³ Кандиба О. Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища. – С. 133, рис. 13; Маркевич В.И. Позднетрипольские племена Северной Молдавии. – Кишинев: Штиинца, 1981. – С. 32-34, 167-168, рис. 39: 15, 40: 4, 104: 1; Черныш Е.К. Энеолит Правобережной Украины и Молдавии // Энеолит СССР. – М.: Наука, 1982. – С. 298, табл. LXXVIII: 50; Ільків М. Функціональний аналіз посудин із подвійними вінцями трипільської культури Середнього Подністров'я // ПССІАЕ. – 2013. – Т. 2(36). – С.

⁷⁴ Поміщик продовжував розкопки до 1914 р., продаючи знахідки в музеї Відня, Берліна та Бухареста (див. Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина – її минуле і сучасне. – С. 65).

⁷⁵ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina (Neue Forschungen in Szipenitz). – S. 41-44.

⁷⁶ Веселовський Я. Розкопки в Шипинцях // Буковина. – Чернівці, 1904. – 3 (16) жовтня. – Р. XX. – Ч. 118. – С. 1-2.

⁷⁷ Вовк Хв. Вироби передмікенського типу у неолітичних становищах на Україні // Материяли до українсько-руської етнології. – Львів, 1905. – Т. 6. – С. 3, 24-25.

⁷⁸ Kaindl R.F. Neuere Arbeiten zur Völkerbeschreibung und Volkskunde von Galizien, Russisch-Polen und der Ukraine // Globus. – 1904. – Bd. LXXXVI. – Nr. 19. – S. 315-316, Abb. 1-5.

здійснення прямих реконструкцій. Так, дослідник у загальних рисах описує природно-географічне середовище в околицях, констатує, що з'ясувати численні питання на основі вивчення тільки цього поселення дуже складно. Стало цілком очевидно, що більше уваги в майбутньому потрібно приділяти не стільки масовому збору артефактів, скільки «ретельному спостереженню за обставинами знахідки». Досить впевнено, щоправда, Р. Кайндль уже говорив про існування на даному місці доісторичного поселення, забудованого житлами каркасно-стовпової конструкції з плетеними із хворосту стінами, обмащеними глиною, та з критим очеретом дахом⁷⁹.

Дослідник у повній мірі збагнув перспективи подальших польових досліджень цієї пам'ятки: «Безсумнівно, великі та систематично проведені розкопки у Шипинцях призведуть до найпрекрасніших результатів. Можна з упевненістю казати, що лише з цього місцезнаходження можна було б створити багатий музей... Бажано, щоб ці цікаві місця зрілої неолітичної культури були ретельно вивчені...»⁸⁰. Багатий матеріал із поселення Шипинці, розпорошений по багатьох європейських музеях, зібрав і проаналізував Олег Кандиба (Ольжич)⁸¹, а розвідкові дослідження на пам'ятці вже у радянський час проводили відомі вітчизняні археологи Б. О. Тимощук⁸², М. Ф. Петриченко і Д. Я. Телегін⁸³. На сьогоднішній же день виділено окрему шипинецьку локальну групу / варіант трипільської культури⁸⁴.

Не втрачаючи інтерес до старожитностей трипільської культури, у вересні 1906 р. Р. Ф. Кайндль провів кількадевні розкопки поселення Кошилівці-Обоз на Поділлі⁸⁵. Про нього випадково

⁷⁹ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina (Neue Forschungen in Szipenitz). – S. 25-26.

⁸⁰ Kaindl R.F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen aus dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz. – S. 112; Tätigkeitsbericht für Dezember // MZK. – 1906. – Fol. 3. – Bd. 2. – S. 348.

⁸¹ Кандиба О. Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища. – 208 с.

⁸² Тимощук Б.О. Найкраща моя знахідка. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 83-84.

⁸³ Попович М., Пивоваров С. «Буковинський» період в житті археолога Д.Я. Телегіна // ПССІАЕ. – 2013. – Т. 1(35). – С. 21.

⁸⁴ Ткачук Т. Фази розвитку і відносна хронологія шипинецької групи археологічних пам'яток // ЗНТШ. – 2002. – Т. CCXLIV. – С. 89-114.

⁸⁵ Сохацький М.П. З історії археологічних досліджень трипільської культури

дізнався професор Чернівецького університету З. Герцберг-Френкель, який ознайомив Р. Ф. Кайндля із зразками посуду та відповідними фото. Старожитностями неабияк цікавився місцевий поміщик Джозеф Бернштайн, а також його син Людвіг, які радо підтримали Р. Ф. Кайндля у його пошукових намірах⁸⁶.

Дослідник зробив короткий топографічний опис місця розташування пам'ятки на підвищеному мису в меандрі р. Джурин – притоки Дністра. Він вкотре звернув увагу на мікротопоніми: у даному випадку важкодоступне і зручне для оборони урочище з назвою «Обоз», тобто військовий табір. Більше того, Р. Ф. Кайндль запримітив, що через погану родючість орні поля засадили в даному місці деревами. Інтуїтивно дослідник припустив, що підпрямокутні ділянки землі з порівняно бідним трав'яним покривом пов'язані із заляганням у ґрунті скупчень решток жител давнього поселення⁸⁷.

Польові дослідження обмежилися незначними розвідковими розкопками, а також спостереженням за дослідженнями Бернштайнів у межах одного зруйнованого пожежею житла. Р. Ф. Кайндль додатково переконався, що має справу з аналогічними до Шипинців поселенням і знахідками. Від зруйнованих пожежею будівель залишилися шматки обмазки із відбитками балок і колод. Відзначено, що на даний момент відтворити контури приміщення уже неможливо, оскільки виявлені раніше рештки були викопані. Р. Ф. Кайндль фіксує знахідки керамічного посуду з поліхромним розписом, кулястих і пірамідальних відтяжок ткацького верстату, пластики, крем'яних відщепів, пластин і скребків, кісток, подаючи їх коротку характеристику. Наступного року дослідження на пам'ятці проводив Л. Бернштайн, в т.ч. на новому розкопі спільно з Р. Кайндлем. Серед скупчення обмазки будівлі вони зібрали низку характерних виробів з кераміки, каменю та кістки (рис. 9-11)⁸⁸.

Окремої уваги заслуговують перші узагальнюючі праці з історії Буковини (1896 р.) та Чернівців (1908 р.), де автор, усвідом-

---

в Тернопільській області // Археологія. – 2006. – № 2. – С. 5.

⁸⁶ Kaindl R.F. Neolitische Funde mit bemalter Keramik in Kozylowce (Ostgalizien) // Jahrbuch für Altertumskunde. – 1908. – Vol. 2. – S. 144.

⁸⁷ Ibid. – S. 144-146.

⁸⁸ Ibid. – S. 150.

люючи тяглість історії в її дописемному та власне писемному вимірі, використовує археологічний матеріал з метою окреслити найдавніше минуле регіону⁸⁹. Починаючи з палеолітичної доби, Р. Ф. Кайндль відмітив, що знарядь цієї епохи на Буковині не виявлено, хоча потенційні об'єкти полювання водилися – в алювіальних відкладах часто трапляються скам'янілі рештки могутніх мамонтів. Однак уже в 1902 р., як повідомив Центральній комісії дослідник, вчитель Іван (Johann) Данилевич протягом місяця зібрав більше півсотні оббитих крем'яних знарядь у с. Біла західніше Чернівців. Вони були виявлені в наносах одноїменної річки й частково у лісі, через який вона протікає. Колекція, яка складалася з наконечників, пластин і відщепів, була передана до Чернівецького музею⁹⁰. На думку Р. Ф. Кайндля, тут існувало доісторичне поселення, що підтвердилося дослідженнями М. Ф. Петриченка протягом 1946–1950 рр. Останній виявив численні крем'яні артефакти та рештки плейстоценової фауни, а також встановив стратиграфію і пізньопалеолітичний вік стоянки⁹¹. Наступного року нові палеолітичні місцезнаходження у Верхньому Попрутті виявили лісник Новак з Ревного та місцевий житель М. Мамалига у районі Бурдею та струмка Перелісок, про що повідомляв К. А. Ромшторфер⁹².

Детально зупиняється Р. Ф. Кайндль на старожитностях м. Сірет, серед яких за описом і, особливо, ілюстрацією виділяється характерний для райковецької культури товстостінний горщик (рис. 12: 3)⁹³. Хоча хронологічне визначення знахідки невірне, але, попри це, дослідник вважав Сірет одним із найдавніших слов'янських поселень Буковини⁹⁴. Раймунд Кайндль згадує та коротко характеризує «мегалітичні гробниці» у Гренічешть, мо-

⁸⁹ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart unter besonderer Berücksichtigung der Kulturverhältnisse. – Czernowitz: K.f. Universitätsbuchhandlung H. Pardini, 1904. – S. 5-17; Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення = Kaindl R.F. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – С. 17-24.

⁹⁰ Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1903. – Jg. 11. – S. 85-86.

⁹¹ Петриченко Н.Ф. Позднепалеолитическая стоянка Би́ла на Пруте // СА. – 1963. – № 3. – С. 215-218.

⁹² Romstorfer K.A. Funde in Burdey (Bukowina) // MZC. – 1904. – Fol. 3. – Bd. 3. – S. 43.

⁹³ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 6, fig. 3.

⁹⁴ Ibid. – S. 8.

гильник у Нижньому Городнику, городища у Глибоці та Глинці (Коростуваті), а також наводить цілий перелік місць знаходжень різних категорій «неолітичних» виробів (кам'яні сокири, сокири-молоти, ножі, серпи, керамічний посуд): Бабин, Звенячин, Онут, Кіцмань, Лужани, Дубівці, Великий Кучурів, Димка, Йорданешти, Чудей, Сірет, Сучава, Ясловець, Качіка, Кірлібаба й ін. (рис. 12)⁹⁵.

Характеризуючи епоху бронзи, Р. Ф. Кайндль схильється до популярної для свого часу гіпотези щодо привнесення рецепту бронзи у Європу арійськими народами з Азії. Вважав Азію «прабатьківщиною» цього сплаву, приміром, відомий французький археолог Габріель де Мортільє. Згідно його теорії, доволі поширеної серед науковців другої половини ХІХ ст., бронза проникла до Європи з Індії завдяки циганам!⁹⁶

Корисні дані зібрав Р. Ф. Кайндль про умови знаходження, склад і подальшу долю скарбів бронзових виробів з Прилипча (1880) та Пресикарен (1885). Окремі речі з цих комплексів дослідник уже вивчав у кабінеті старожитностей університету⁹⁷. Перший скарб складався з великої кількості бронзових речей, які розпорошилися по музейних закладах і різних колекціях. Серед них згадуються: шолом і кінська зброя, передані до Львівського музею; дві бойові сокири-чекани і сокира-кельт, відіслані до Центральної комісії у Відні; гарно збережена сокира-чекан, яка перейшла у володіння Чернівецького університету; схожа на попередню сокира, яка знаходилася у приватній власності. Світлина з архіву Р. Ф. Кайндля із зображенням трьох бронзових сокир різних типів і підписами «J. Szombathy 1893», «Prelipcze Bukowina 1880» дозволяє додатково підтвердити достовірність і склад цього важливого комплексу (рис. 14)⁹⁸. Другий скарб, вперше зафіксований Й. Е. Ріттер фон Гуттером, виявлено за

⁹⁵ Ibid. – S. 10.

⁹⁶ Давня історія України: в 3 т. – К.: Наукова думка, 1997. – Т. 1: Первісне суспільство. – С. 385.

⁹⁷ Kaindl R.F. Notiz 178 // MCC. – 1890. – Jg. XVI, N.F. – S. 258; Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1893. – Jg. 1. – S. 62.

⁹⁸ Фото з архіву Р. Ф. Кайндля в Грацькому університеті (фонд 8). Висловлюю щире подяку асистенту кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидату історичних наук О.В. Руснаку за надані світлини (рис. 14, 15).

випадкових обставин на лісовій галявині під час польових робіт. В середині сильно пошкодженого бронзового казана розміщувалася керамічна урна з попелом (прахом?), а навколо неї радіально лежали 12 сокир-кельтів. Два з них було передано до Чернівців⁹⁹. Раймунд Кайндль провів обміри деяких комплексних й поодиноких знахідок, а також подав власні зарисовки (рис. 3: 11-15).

У розділі про ранньозалізний час на Буковині Р. Ф. Кайндль описав курганний могильник на околиці Глибоки, який налічував близько сотні насипів¹⁰⁰. Безсумнівно, більшість матеріалів про цю пам'ятку він отримав під час спільної експедиції та розкопок із Й. Е. Сомбаті у серпні 1893 р. (рис. 15) та з короткої публікації звіту досліджень¹⁰¹. Уже наприкінці XIX ст. могильник був вірно датований римським періодом, а згодом віднесений до кола старожитностей культури карпатських курганів¹⁰². Дослідник уявно відтворює хід поховального обряду з простеженими археологічно складовими та схематичним кресленням профілю курганного насипу (рис. 3: 16). Окремо Р. Ф. Кайндль виділяє старожитності із благородних металів, виявлені у різний час в населених пунктах краю: Чернівці, Пархоуц, Мерецей, Малятинці, Кіцмань¹⁰³.

Аналізуючи працю Геродота, дослідник виокремлює Дністер як крайню західну ріку Скіфії. На території Буковини, відповідно, перетиналися шляхи різних племен: скіфів, неврів, агафірсів, але домінуючими були останні. Таким чином, Раймунд Кайндль став прибічником локалізації споріднених зі скіфами агафірсів між ріками Муреш на заході та Дністер на сході, що поступово почало домінувати у працях багатьох фахівців¹⁰⁴. Більше вагався

⁹⁹ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 13.

¹⁰⁰ Ibid. – S. 15.

¹⁰¹ Szombathy J. Prähistorische Recognoscirungstour nach der Bukowina im Jahre 1893. – S. 15-17.

¹⁰² Тимошук Б.О. Найкраща моя знахідка. – С. 193-197; Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат першої половини I тисячоліття н.е. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 4.

¹⁰³ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 16-17.

¹⁰⁴ Пастернак Я. Археологія України. – С. 432; Крушельницька Л. Чорноліська культура Середнього Придністров'я. – Львів, 1998. – С. 200; Бандрівський М.С. Етнокультурна ситуація у Північно-Східних Карпатах у період раннього заліза // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т. I: Археологія та антропологія. – С. 159-160.

дослідник з приводу думки щодо поширення римського панування на території межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра – популярного у XIX – на початку XX ст. історіографічного міфу. З одного боку, науковець тверезо оцінював загальну історичну картину, відзначаючи, що східніше Пруту та Сірету слідів римського поселення не можна виявити. На противагу цьому знахідки римських монет (Чернівці, Плоска, Дорошівці, Кіцмань, Шипинці, Нижній Городник)¹⁰⁵, фрагментів кераміки і рештки валів, які могли б звести римляни проти вільних даків, спонукали думати про протилежне. Тим не менше, Р. Ф. Кайндль доволі критично й без категоричних тверджень підійшов до цього питання: «...Не дивно, що ми знаходимо лише убогі та малодостовірні докази римського панування на Буковині... Вцілому, ми повинні припускати, що римське правління на Буковині ніколи не пускало більш глибокого коріння»¹⁰⁶.

Розкриваючи окремі аспекти середньовічної історії Буковини, Раймунд Кайндль теж намагався використовувати археологічний матеріал. Більше того, констатуючи розширення сфери впливу Галицької Русі вздовж Дністра, Пруту й Сірету до Дунаю в XII-XIII ст., він з упевненістю припускав, що оселі цього часу варто шукати в тих же місцях, де займалися торгівлею й проходили шляхи сполучення¹⁰⁷. Додатково керуючись цією думкою, ймовірно, Р. Ф. Кайндль розпочав згадані вище дослідження у літописному Василеві на Дністрі. До таких «руських міст», які виникли ще до монгольської навали і виконували переважно функцію «купецьких майданчиків», дослідник зарахував також Черн (ймовірно, Чернівці), Сучаву та Сірет¹⁰⁸. Згодом схожі дум-

¹⁰⁵ Kaindl R.F. Notiz 61 // MCC. – 1893. – Jg. XIX, N.F. – S. 138; Kaindl R.F. Römische Münzen in der Bukowina // MCC. – 1899. – Jg. XXV, N.F. – S. 218; Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1899. – Jg. 7. – S. 114; Kaindl R. Münzfunde. 8. Bukowina // Jahrbuch für Altertumskunde. – 1907. – Bd. 1. – S. 136; Register zum Jahrbuch 1856-1861 und zu den Mittheilungen 1856-1902 der k.k. Zentral-Kommission für Kunst- und Historische Denkmale. – Wien: Kommissionverlag von Anton Schroll & Co, 1909. – S. 17.

¹⁰⁶ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 21-22; Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців. – С. 19-20.

¹⁰⁷ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 32.

¹⁰⁸ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 2; Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців. – С. 21.

ки висловлювали знані вітчизняні археологи, аналізуючи значний за обсягом й інформативністю джерельний матеріал¹⁰⁹.

Раймунд Кайндль залучав археологічні старожитності й для вивчення окремих аспектів з історії пізнього середньовіччя та ранньонового часу. Це, наприклад, руїни Сучавської фортеці та численний рухомий матеріал з розкопок К. А. Ромшторфера: стремена і шпори, кулі, інші предмети озброєння, ювелірні вироби, тиглі та кліщі, посуд, хрести і свічники, люльки, знаряддя праці¹¹⁰. Згодом, не полишаючи власних пошуків, Р. Ф. Кайндль повідомив Центральну комісію про два потужні укріплення на західній околиці Сучави¹¹¹.

Неодноразово Раймунд Кайндль наголошував на особливому значенні в історії Буковини та Чернівців лісистого-горбистої місцевості між Прутом, Черемошом і Сіретом, особливо зручної для ведення оборони. Про подібну практику в давнину свідчать численні топоніми, частина із яких приурочена до городищ: Замчище, Замка, Спаська, Таборище, Іспас, Стрілецький Кут, Сторожинець, Паланка¹¹². Важкодоступні місця, наявність зручного броду через р. Прут і шляхи вздовж правих приток Клокучка та Руда мали, на думку історика-краєзнавця, вирішальне значення у формуванні м. Чернівці.

На території рідного міста Р. Ф. Кайндль зафіксував низку археологічних місцезнаходжень: кам'яні сокири на правому березі Пруту, на вулицях Ваговій і Поточній (сучасні Л. Толстого та Київська); овальний керамічний тягарець на Роші; фрагменти керамічного посуду біля підніжжя Цецинської гори; римські монети імператорів Траяна та Луція Вера на вулицях Пумнула, Пожежній (сучасна А. Міцкевича між вул. Лесі Українки та І. Котляревського) та біля Цецина; пізньосередньовічний залізний меч із

¹⁰⁹ Тимошук Б.О. Твердиня на Пруті. – С. Тимошук Б.О. Василів – місто Галицької Русі. – С. 10-11; Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – С. 142-158; Томенчук Б.П. Археологія некрополів Галича і Галицької землі. – С. 102; Томенчук Б. Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття. – Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2008. – С. 641-665, рис. 4.

¹¹⁰ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 102-104.

¹¹¹ Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1899. – Jg. 7. – S. 106.

¹¹² Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 9; Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців. – С. 17; Kaindl R.F. Notiz 77 (Bericht über im August 1893 in der Bukowina vorgenommene prähistorische Forschungen) // MCC. – 1894. – Jg. XX, N.F. – S. 115.

р. Прут (рис. 13: 1, 3)¹¹³. Однак дослідник помилково вважав, що ці знахідки не доводять існування давніх поселень, бо могли потрапити сюди під час міграцій, військових походів чи в результаті торгівлі. Стаціонарні великі поселення, вважав Р. Ф. Кайндль, краще було влаштовувати на рівнинному та сонячному лівому березі р. Прут. У 70-80-х рр. минулого століття на території Чернівців було відомо уже понад вісім десятків археологічних пам'яток¹¹⁴. Більша частина об'єктів локалізується на правому березі ріки, зокрема в басейні струмка Клокучка.

Незначні дослідження під керівництвом Р. Ф. Кайндля проводилися на Ленківецькому городищі на лівобережжі Пруту. Враховуючи те, що в систему укріплень городища входили п'ятикутні bastiони, дослідник датував спорудження валу XVII ст.¹¹⁵ Уже згодом під час розкопок оборонної лінії Б. О. Тимощуком було встановлено, що до XVII ст. відносяться лише bastiони та остання підсипка валу, в той час як початкове зведення і використання фортифікацій датується у межах XII – першої половини XIII ст.¹¹⁶

Неодноразово звертався Р. Ф. Кайндль до вивчення минулого Цецинського замку (рис. 13: 2), відкидаючи необґрунтовані версії про його будівництво готами в 375 р. н.е. чи німецьким рицарями у XIII ст. Керуючись писемними матеріалами, він припускав, що укріплення звели у XIV ст. за наказом польського короля Казимира III Великого¹¹⁷. На сучасному етапі досліджень

¹¹³ Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців. – С. 17-24; Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1893. – Jg. 1. – S. 71; Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1896. – Jg. 4. – S. 136; Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1898. – Jg. 6. – S. 114.

¹¹⁴ Тимошук Б.О. Твердиня на Пруті. З історії виникнення Чернівців. – Ужгород: Карпати, 1978. – С. 4; Тимошук Б.О. Чернівецька область. – С. 109-113.

¹¹⁵ Тимошук Б.О. Твердиня на Пруті. – С. 6-7; Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – С. 15.

¹¹⁶ Тимошук Б.А. Оборонительный вал XII-XIII вв. Ленковецкого городища // КСИА. – 1967. – Вып. 110. – С. 98; Тимошук Б.О. Твердиня на Пруті. – С. 18-24.

¹¹⁷ Kaendl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 12; Kaendl R.F. Kleine Beiträge zur Kunde der Bukowina // JBLM. – 1897. – Jg. 5. – S. 75-76; Romstorfer C.A. Aus den «Mittheilungen der k.k. Central-Commission» // JBLM. – 1897. – Jg. 5. – S. 84; Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців. – С. 22, 292; Кайндль Р. Ф. Наш рідний край Буковина. Образки з легенд, історії та географії = Kaendl R.F. Unser Heimatland Bukowina. Bilder aus der Sage, Geschichte und Erdkunde. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – С. 11.

є підстави вважати, що перші кам'яні укріплення на г. Цецино були зведені уже в період входження регіону до складу Галицької Русі в XII–XIII ст.¹¹⁸

Крім топонімів, як певні орієнтири для археологічних пошуків Р. Ф. Кайндль використовував також народні легенди та перекази, в т.ч. пов'язані із захованими скарбами, які часто «горять»¹¹⁹. Дослідник, який плідно працював у сфері етнографії, звернув увагу на традиційні народні уявлення щодо походження деяких старожитностей. Так, наприклад, надзвичайно поширеною була думка, що кам'яні шліфовані сокири падають з неба під час грози¹²⁰. Доповнюючи Й. Сомбаті, Р. Кайндль уточнив народну назву подібних артефактів у районі Кіцманя – *pliszki* / *плішки*, тобто клини, а також навів цікавий вислів «*Biñ pliszkami kedaje / Біг плішками кедаеть*»¹²¹. Ще й сьогодні в регіоні побутує прислів'я «Поки грім не гріє, *сокира не упаде*, Іван не перехреститься». Матеріальним виразником «небесної зброї» («стріл і сокир громових») стали незрозумілі населенню кам'яні, рідше бронзові, археологічні знахідки¹²².

Паралельно з викладацькою діяльністю Р. Ф. Кайндль активно співпрацював з Центральною комісією у Відні, спершу – в якості кореспондента (з 1898 р.), згодом – на посаді консерватора (з 1909 р.)¹²³. Кореспонденти обиралися безпосередньо Центральною комісією, тоді як консерваторів за її поданням призначав міністр освіти та віросповідань терміном на п'ять років. Перевага надавалася кандидатурам з місцевих жителів, які були добре обізнані з культурою регіону. Обидві посади на початках не оплачувалися й базувалися на громадських

¹¹⁸ Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина. – С. 97-98; Пивоваров С.В. Два маловідомі середньовічні скарби з Буковини // Археологічні студії. – 2000. – Вип. 1. – С. 180-182; Масан БЖ 2007.

¹¹⁹ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 24.

¹²⁰ Szombathy J. Prahistorische Recognoscierungstour nach der Bukowina im Jahre 1893. – S. 15; Пивоваров С.В., Ільків М.В. «Громові стріли» у системі язичницьких і християнських вірувань середньовічного населення Буковини. – С. 7-8.

¹²¹ Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. – S. 10.

¹²² Ільків М. Археологічні старожитності в народній пам'яті населення Буковини // Історія і сьогодення музею: головні аспекти діяльності, завдання, проблеми, рішення: Матер. всеукр. наук.-практ. конф. (15-16 травня 2013 р.). – Чернівці: Букрек, 2013. – С. 468-474.

¹²³ Niculică B.P. Primele descoperiri de vestigii cucuteniene din Bucovina. – P. 28.

засадах¹²⁴. Таким чином, Раймунд Кайндль поступово почав відігравати на Буковині одну з ключових ролей у сфері збереження та дослідження культурної спадщини, в т.ч. археологічної. Навіть в умовах Першої світової війни Р. Ф. Кайндль не полишав освітньо-популяризаторської справи, наповнивши місцевим археологічним матеріалом посібник-читанку для шкіл з німецькою мовою навчання¹²⁵.

Таким чином, Р. Ф. Кайндль був одним із піонерів наукового вивчення археологічних старожитностей на Буковині. Незважаючи на переважно «антикварний» підхід, науковець робив цінні спостереження для вдосконалення методики польових археологічних досліджень: широко використовував дані мікротопоніміки під час пошуку пам'яток; фіксував ознаки поверхневих слідів археологічних об'єктів; констатував необхідність чіткої фіксації артефактів після розкопок і розчистки. Помітне місце у становленні Р. Ф. Кайндля як археолога належить Й. Е. Сомбаті й, можливо, деяким буковинським дослідникам, з якими простежується як співпраця, так і конкуренція. Низка археологічних пам'яток і знахідок, описана дослідником, формує доволі значну джерельну базу для вивчення становлення та розвитку в регіоні археологічної науки, музейної справи та пам'яткоохоронної діяльності. Уточнення місця знахідок та зберігання втрачених на сьогодні старожитностей, усунення розбіжностей у поданні конкретних фактів залишають і сьогодні актуальними археологічні студії Раймунда Кайндля.

---

¹²⁴ Саламаха І. Правове регулювання охорони історичних пам'яток у Східній Галичині айстро-угорським законодавством в ХІХ – на початку ХХ ст. – С. 50-51.

¹²⁵ Кайндль Р. Ф. Наш рідний край Буковина. – С. 20-21.

Перелік умовних скорочень

ЗНТШ – Записки Наукового товариства імені Шевченка.
Львів

КСИА – Краткие сообщения Института археологии АН СССР.
Москва

МДАПВ – Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття
та Волині. Львів

МИА – Материалы и исследования по археологии СССР. Мо-
сква

ПССИАЕ – Питання стародавньої та середньовічної історії, ар-
хеології й етнології. Чернівці

СА – Советская археология. Москва

JBLM – Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Czernowitz

MZK / MCC – Mitteilungen der k.k. Zentral-Kommission für
Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale.
Wien

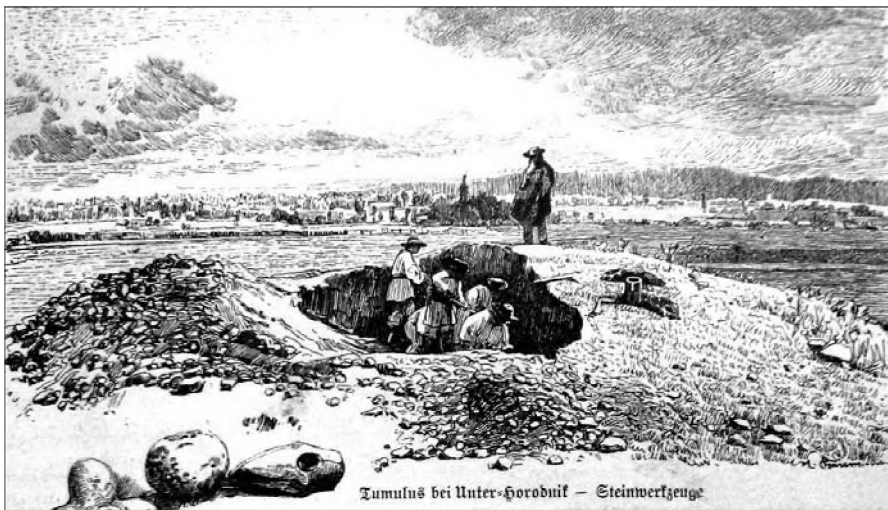

Рис. 1. Розкопки кургану в Нижньому Городнику в 1893 р.
(за Szombathy, 1899)

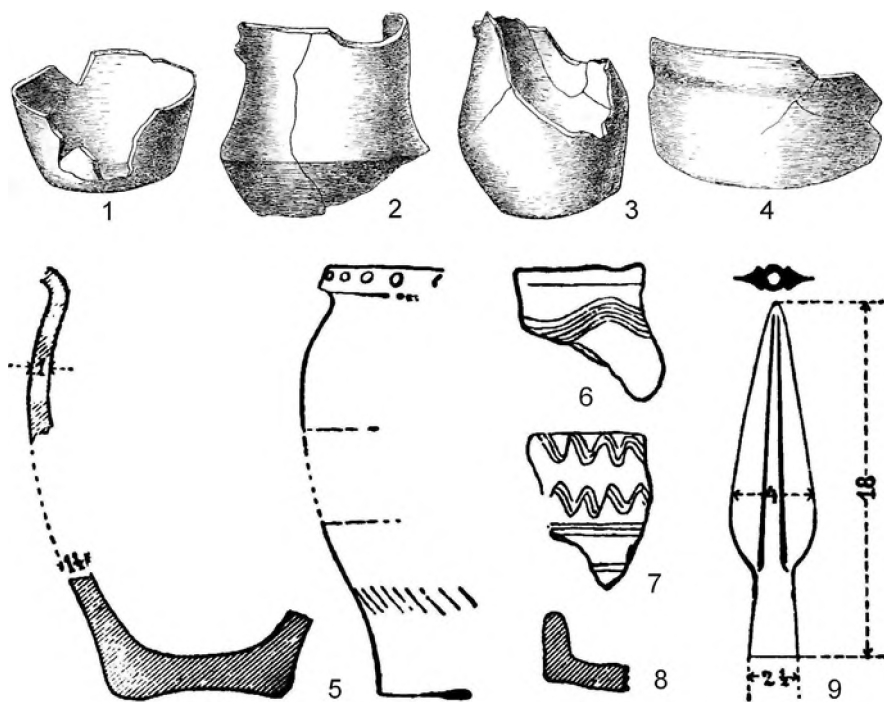

Рис. 2. Зразки керамічного посуду з курганних могильників Нижнього Городника (1-4) (за Kaindl, 1903), слов'янський посуд (5-8) та бронзовий наконечник списа (8) з околиць Глиниці (за Romstorfer, 1895; Kaindl, 1904)

Рис. 3. Індивідуальні знахідки (8-15) та профілі курганных насипів (16-17): 8-10 – Сірет; 11 – Пресикарени; 12 – Кіцмань; 13-14 – Прелипче; 15 – Секурічень; 16 – Глибока; 17 – Нижній Городник (за Kaindl, 1904)

Рис. 4. Локалізація урочища Шкабера та пагорба Могила на австрійській топографічній карті третьої військової зйомки

Рис. 5. Урочище Баличанка на західній околиці Шипинців на австрійській топографічній карті другої військової зйомки

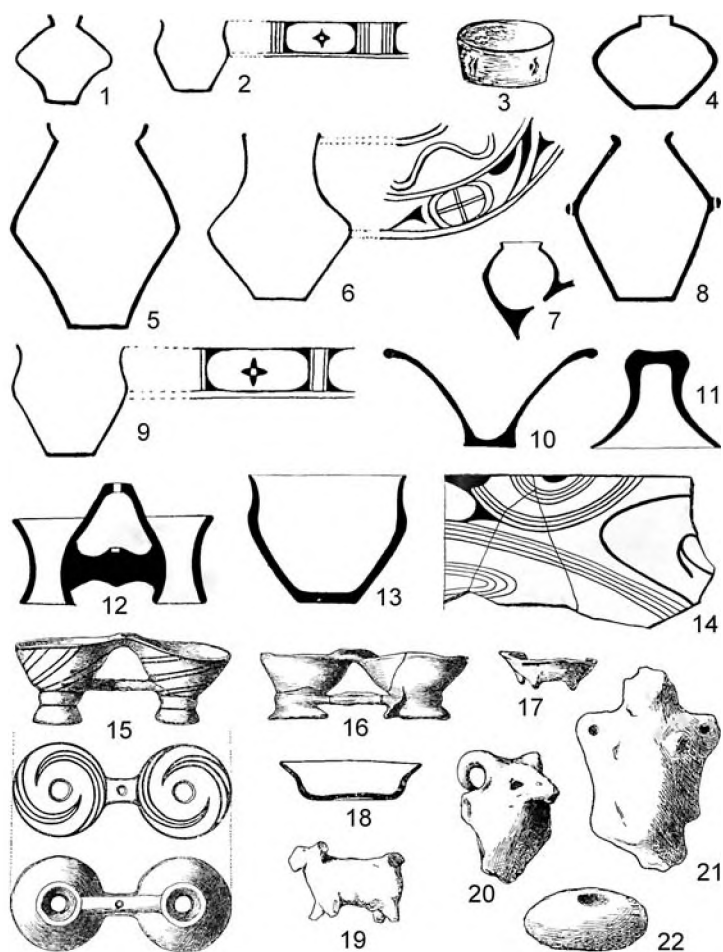

Рис. 6. Керамічні вироби трипільської культури з поселення Шипинці-Баличанка (за Kaindl, 1903, 1904)

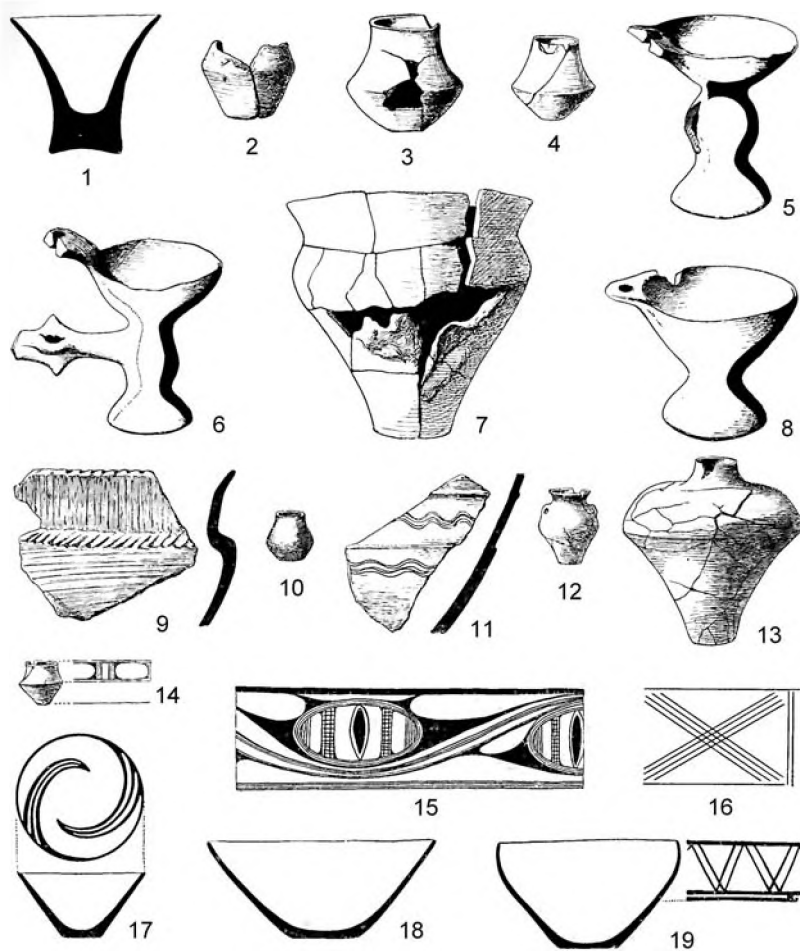

Рис. 7. Керамічний посуд з багатoshарового поселення Шипинці-Баличанка (за Kaindl, 1903, 1904)

Рис. 8. Фрагменти керамічного посуду (1-6), кістяні вироби (7-8) й антропоморфна статуетка (9) трипільської культури з поселення Шипинці-Баличанка (за Kaindl, 1904)

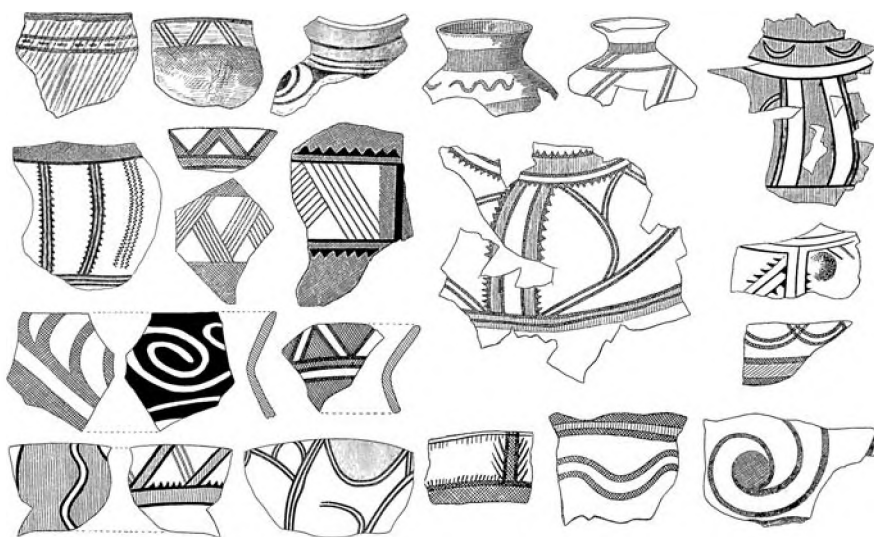

Рис. 9. Фрагменти посуду із розписом з поселення Кошилівці-Обоз
(за Kaindl, 1908)

Рис. 10. Зразки керамічних (1-7) і кістяних (8-10) виробів з поселення Кошилівці-Обоз (за Kaindl, 1908)

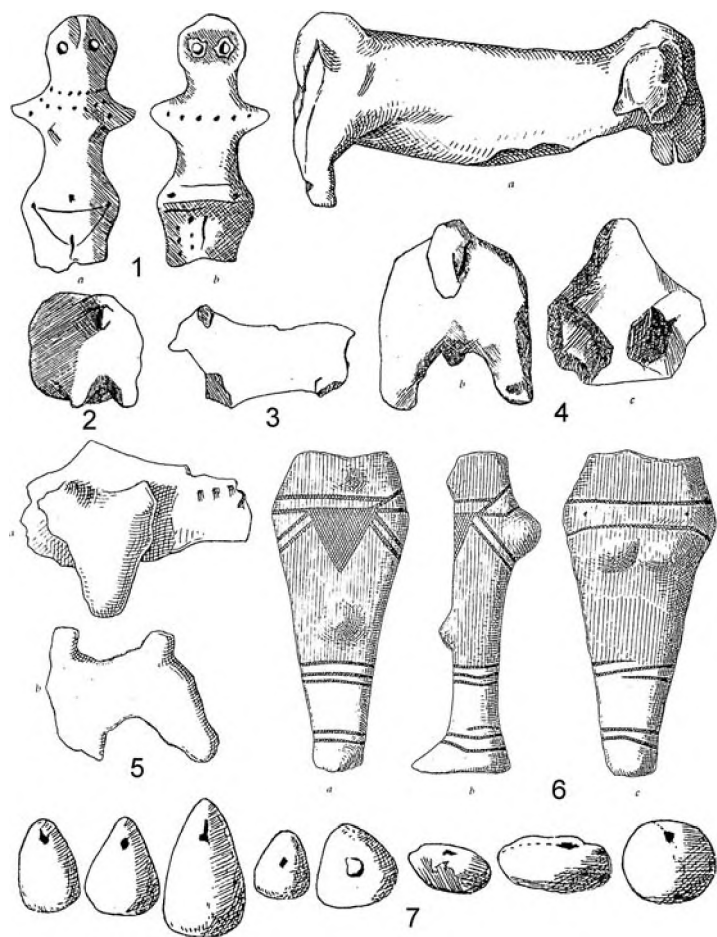

Рис. 11. Антропоморфна та зооморфна пластика (1-6)
і грузила-відтяжки (7) трипільської культури з поселення
Кошилівці-Обоз (за Kaindl, 1908)

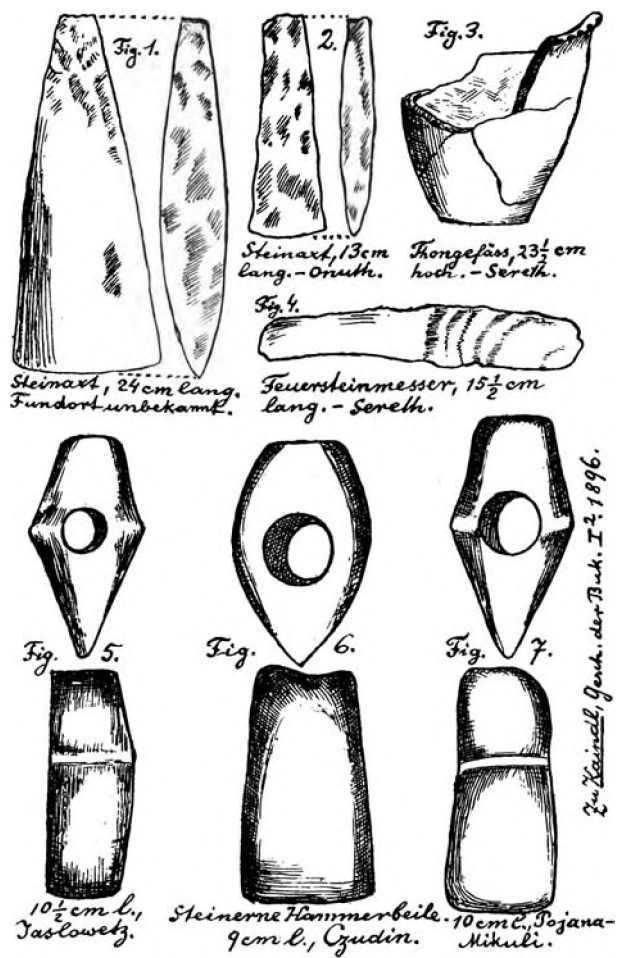

Рис. 12. Археологічні знахідки з Буковини (за Kaindl, 1904)

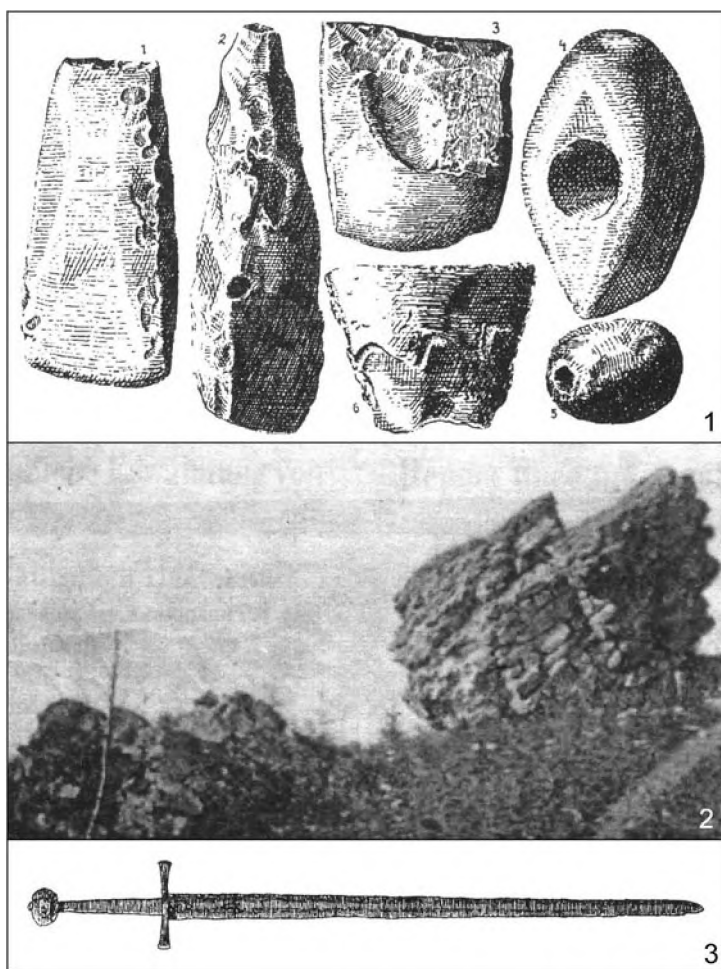

Рис. 13. Археологічні старожитності Чернівців: 1 – індивідуальні поодинокі знахідки; 2 – руїни замку Цецино; 3 – залізний меч із р. Прут (за Kaindl, 1908; Кайндль, 2008)

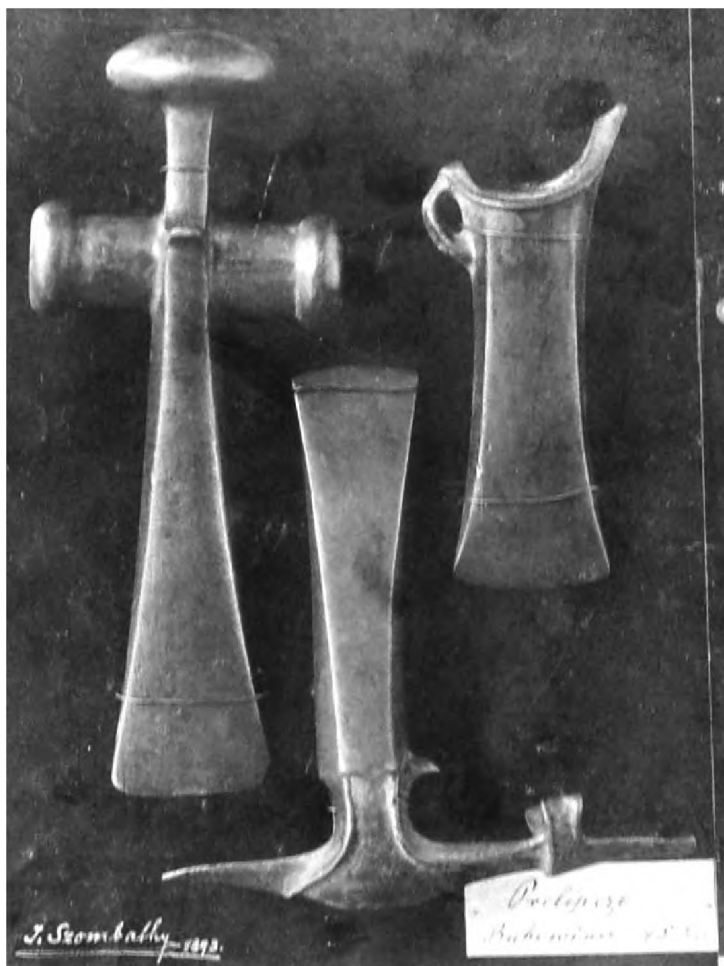

Рис. 14. Бронзові сокири зі скарбу Прип'ятче 1880 р.

Зміст

Вступне слово. С. Осачук	5
Професор Р. Ф. Кайндль: життєвий шлях дослідника населення Карпат та історії Чернівців. О. Масан	9
Дослідження з історії Буковини у творчості Раймунда Фрідріха Кайндля. О. Добржанський.	25
Погляди невизнаного? Історик Раймунд Ф. Кайндль (1866–1930). К. Шарп	43
Раймунд Фрідріх Кайндль (1866–1930). Історія й народознавство між наукою й політикою. А. Пінвінклер	69
Етнографічні дослідження Раймунда Фрідріха Кайндля: історико-бібліографічний огляд. М. Чучко, В. Грябан	109
Археологічні студії Р. Ф. Кайндля. М. Ільків	139
Наукова співпраця Раймунда Фрідріха Кайндля з музеями Буковини. І. Сандуляк	183
Буковинець загальноєвропейського взірця. Л. Гаєр.	193
Документи Державного архіву Чернівецької області про історика, етнографа, археолога і педагога, професора Чернівецького університету доктора Раймунда Фрідріха Кайндля. Н. Масіян	207

Наукове видання

РАЙМУНД ФРІДРІХ КАЙНДЛЬ

Розвідки з нагоди 150-ліття від дня народження

Упорядкування *Сергія Осачука* та *Олександра Добржанського*
За редакцією *Сергія Осачука*

Переклад з німецької *Олександри Григоренко*
Коректор *Марина Александрович*
Обкладинка *Романа Сабадаша*
Фотоматеріал з Архіву університету м. Грац (Австрія) /
Фонд Р. Ф. Кайндля
Макет *Романа Сабадаша*

Підписано до друку 01.11.2016. Формат 70×100 1/32.
Умов.-друк. арк. 13,28. Обл.-вид. арк. 14,18.

Видавництво «Книги – XXI»
А/с 274, м. Чернівці, 58032, Україна
Тел./факс: +380 (372) 586021, моб. +380 (98) 7150181
e-mail: booksxxi@gmail.com
www.books-xxi.com.ua
Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 1839 від 10.06.2004 р.

